

ШЫН

Совет Эвилелинин Коммунисттик партиясынын
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарынын область Советинин органы

1925 чыда
1954
ИЮНЬ
1
ВТОРНИК
№ 109 (3046)
ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Пузановтун илеткели (1-2 арын-
нар).
Июнь 1—Делегейниң уруглар кам-
галалының хүнү (3 арын).
Ольга Бондаренко. — Уругларның
амыдыралы болгаш аас-кежин дээш
демисел (3 арын).

Ф. Константинов. — Европаның
улус-демократтыг курттарының удур-
тукчу болгаш углакчы күжү (4
арын).
Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели-
нин онза сессиязы (4 арын).

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганының дугайында

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Юбилей сессиязынга 1954 чылдың майның 29-та РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. М. ПУЗАНОВТУҢ илеткели

Эштер депутаттар!
Эргим аалчылар!
Бөгүн бистер бистин Төрөөн чуртувустун төөгүзүнде шылгарангай болушкунуң—Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганы таварыштыр Россия Совет Федеративтик Социалисттик Республикаың Дээди Советиниң байырлык хуралына чыгып келдиңиз. Болдарлык хүнү Совет Эвилелиниң бүгү улустары социалисттик хостуг нацияларның акы-дунмалышкы чоруунуң болгаш бузулбас мөңгө найыралының улуг байырлалы кылдыр демделген турар.

РСФСР-ниң Дээди Совети, Россия Федерациязының казаа улуг национал байырлал-биле—Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганы-биле Россия Совет Федеративтик Социалисттик Республикаың ажилчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажилчы чоннарынга изиг байыр чедирип, амыр-меңдизин чүректяп ханызындан айтырып турар. (Адыш часкаашкыны).

Москвага, эрте бурунгу Кремльди ханазына чыгып Земский собор Украинаның Россия күрүениң составына хүлээп алды дугайында украин улустун төлөөчилериниң дилээн хандыра дугайында төөгүдүг шиптирин үндүргөндө бээр 300 чыл ажыг үе эрти. Земский соборун шиптири бүгү орус улустун күзөл-соруунуң илергейтели болуп турар.

Украинаның Россия-биле катап каттышканының алдарыг 300 чыл болганының байырлалы чүгө орус болгаш украин улустарың эвес, харын база бистин Төрөөн улуг чуртувустун бүгү улустарының акы-дунмалышкы сырый каттыжылганың тодаргай көргүзүп болган. Бо байырлашкын бистин чуртувуста политика болгаш бүүдүрүгө талазы-биле кайгамчыктыг көдүрүшкүңүң байдалында, Совет күрүениң эң чүгүлү үндүсүнүнүн бирээни, оон күжүнүң болгаш күчүзүңүң үнер дөзү болуп турар ССРЭ-ниң улустарының чарылбас найыралының улам ыңай быжыкканының демдээ-биле болуп эртин турар.

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 1654 чылдың январьда Переяслав Радазының чарлааны бүгү украин улус изин-биле чүүлдүгүнүң деткээн. «Бүгү Украинага бүгү улус оңу күзөлдү-биле шиптирлээн»—деп чыл демделелинде бижээ.

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 1654 чылдың январьда Переяслав Радазының чарлааны бүгү украин улус изин-биле чүүлдүгүнүң деткээн. «Бүгү Украинага бүгү улус оңу күзөлдү-биле шиптирлээн»—деп чыл демделелинде бижээ.

Украинаның Россия-биле катап каттышканы болза, украин болгаш орус улустарың экономика, политика болгаш культура харылзааларының хөй чүс чылдардагы бүгү хөгжүлдээ-биле таарып беттинген. ол чорук оларның амьдыралчы үндүсүн эрге-ажыктарына болгаш күзөл-сорууна таарып турган. Катап каттыжышкын чүгө украин улусту даштыкы кулданмышкындан камгалап алган болгаш оң национал хөгжүлдээниң болдунар арганы хандыра эвес, харын база Россия күрүениң быжыгарына болгаш оң бүгү делегей ат-алдарының көдүрүңгө дыка дөгүм болган болгаш Россияның база Украинаның бүдүрүк күштериниң өзериңге, акы-дунмалышкы ийи улустарың культу-тура талазы-биле байлашкырынга дузалаан.

Андарыг чыл ойну байырлал-биле демделген тура, бистер бистин бурунгуларыбыстың 300 чыл мурунда хүлээп ал турганы ол алдарыг шиптирлерге көрүп бис. Ол алдарыг шиптирлериниң кайгамчыктыг үр-түңгөлдериң четирип турган, бистер ол шиптирлериниң мерген угаанының болгаш ыракшыл көрүп кылдынганы чогууру-биле үнелеп көрүп турар бис.

Украинаның Россия-биле катап каттышканы орус болгаш украин улустарың мурунундагы бүгү төөгүзү белеткээн. Орус болгаш украин, а ол ышкыш белорус улустар болза, Киев Орузуңуң үезинде IX—XII чүс чылдарда Европаның эң-не улуг дөгөм болгаш күчүлүг күрүениң болуп турган бурунгу орус күрүениң тургускан чангыс-ай бурунгу орус улустар укталган улустар болур. Төгү демделелиниң сестерин өзүгөр алдыра, Русь дыка бурунгу үеде «черниң бүгү булуңнарына ат-сурагалы болгаш дыңчалып турган». Орус былынар, украин бодалдар бурунгу «найсылат Киев хоорайы» болгаш күчүлүг маадырлары алдаржыдып ырлап турар. Орус черниң чангыс-ай чоруунуң дугайында бодалдары бистин шадгады өгбелеринисле бодап чораян дээрин бистин үге чедир артып калган бурунгу орус чыл демделелери болгаш тоожулар чугаалып турар. X чүс чылда чурттап чораян киев княз Святослав бир тулушшунуң муруну чарында боттарының дайынчыларын «орус черни бужар-татпаал» деп кыйгырып турган.

XIII чүс чылда орус черлер татар-моол халдашкына таварышкан. Русьтун феодалдыг сандаргай чоруу болгаш князтарның бот-боттарының аразыга дайыннары бурунгу орус князстволарының моол хаанарының тилээрин чинеткен. Бистин өгбелериниң маадырлыг удурларының кыргыч барың-европа чурттарың моол халдашкындан камгалап алган, ыңчалда-даа орус черниң боду хоозуратынган болгаш бузуңдулар болу берген турган. Русьтун муруну

Украинаның Россия-биле катап каттышканы орус болгаш украин улустарың мурунундагы бүгү төөгүзү белеткээн. Орус болгаш украин, а ол ышкыш белорус улустар болза, Киев Орузуңуң үезинде IX—XII чүс чылдарда Европаның эң-не улуг дөгөм болгаш күчүлүг күрүениң болуп турган бурунгу орус күрүениң тургускан чангыс-ай бурунгу орус улустар укталган улустар болур. Төгү демделелиниң сестерин өзүгөр алдыра, Русь дыка бурунгу үеде «черниң бүгү булуңнарына ат-сурагалы болгаш дыңчалып турган». Орус былынар, украин бодалдар бурунгу «найсылат Киев хоорайы» болгаш күчүлүг маадырлары алдаржыдып ырлап турар. Орус черниң чангыс-ай чоруунуң дугайында бодалдары бистин шадгады өгбелеринисле бодап чораян дээрин бистин үге чедир артып калган бурунгу орус чыл демделелери болгаш тоожулар чугаалып турар. X чүс чылда чурттап чораян киев княз Святослав бир тулушшунуң муруну чарында боттарының дайынчыларын «орус черни бужар-татпаал» деп кыйгырып турган.

Украинаның Россия-биле катап каттышканы орус болгаш украин улустарың мурунундагы бүгү төөгүзү белеткээн. Орус болгаш украин, а ол ышкыш белорус улустар болза, Киев Орузуңуң үезинде IX—XII чүс чылдарда Европаның эң-не улуг дөгөм болгаш күчүлүг күрүениң болуп турган бурунгу орус күрүениң тургускан чангыс-ай бурунгу орус улустар укталган улустар болур. Төгү демделелиниң сестерин өзүгөр алдыра, Русь дыка бурунгу үеде «черниң бүгү булуңнарына ат-сурагалы болгаш дыңчалып турган». Орус былынар, украин бодалдар бурунгу «найсылат Киев хоорайы» болгаш күчүлүг маадырлары алдаржыдып ырлап турар. Орус черниң чангыс-ай чоруунуң дугайында бодалдары бистин шадгады өгбелеринисле бодап чораян дээрин бистин үге чедир артып калган бурунгу орус чыл демделелери болгаш тоожулар чугаалып турар. X чүс чылда чурттап чораян киев княз Святослав бир тулушшунуң муруну чарында боттарының дайынчыларын «орус черни бужар-татпаал» деп кыйгырып турган.

Июнь 1—Делегейниң уруглар камгалалының хүнү

Совет Тывада Уруглар сады

Биче чаштарны азырап кижиздер херекке партия болгаш чазак улуг кичээни салып турар. Кызыл хоорайның уруглар садтары чыл келген тудум өзүп турар. Ам хоорайда ийи уруглар садтары ачылдылар. Биче 250 ажыг уруглар культурулг кижиздилгенге хайгааралында бүргетирген. Оон ийи бо чылдың сентябрьда 100 орунуг № 3 уруглар сады немей ачылтынар.

Хоорайның № 2 уруглар садында 130 уруглар бар. Ук сад чаштарга таарымчалыг кылдыр тургустунган. Уругларның чурттал турар чери арыг, каас чараш шимелделиг. Салтын кижиздикчилеринден эштер Забова, Мусихина эки ачылдылар, уругларны хун чуруму ёзугаар ажаап, чемгерер, ойналып дыштандыраар талазы-биле өскерлерге үлегер болуп турарлар.

Дыка хөй ада-иелер үстүнде кижиздикчилерниң эки ажылынга өөрүп четиргенин сеткилинч ханы-зындан илередиш турарлар.

Колхозта ясли

БИЧЕ-ТЕИ. (Телефон-биле). «Кызыл тараачын» көдээ ажил-агы артелинде уруглар яслиниң ажылы Барыш-Хемчик районун өске колхозтарында яслилерден дурдултгалыг, бүгү тала-биле таарымчалыг тургустунган. Аңаа эрткен чылын апрельден октябрьга чедир 70 уруг турган, а бо чылда ол ясли апрель 20-ден база ачылдып эгелей берген, анда ам колхозчуларның 50 уруглары бар.

Яслиниң көрүштүг дерилгези, аш-чем хандырылгасы, ылангы бичин уругларның чөп кижиздилгези дээш оок эргелекчизи Ооржак Севидбаа ак-сеткилдиг мергежлий илередиш, ага-инин макталып чедип ап турар.

Дүште удуур база ойнаар, кылымаларга чанчыгар черлери арыг-шевер, чемгерилгени хүнде 3—4 удаа чорудуп турар. Бо талазы-биле кижиздикчилер эштер Байырт, Хензиг олар база эки ачылдып турар.

Уруглар бажыны

Областың уруглар бажыны элээн хөй өскүстери болгаш ада-иелери амдырал талазы-биле түр үениң бергездешкининерге таварышкан чаштарны доруктур азырап турар.

Уруглар бажынының эргелекчизи эки эш-Залинина уругларны ажаалда хайгааралын доктаамал кон-трольдавшыан. 2 хонгаш-ла уругларны деизини көрүп, каддынын байдалын үргүлчү шинчил турар.

Бичин уругларның арасында Таңды районда Оюн Базыр-оолдун 2 айлыг уруу, арааш эмчиде эмедиш Турар хөй уруглук колхозчу бот ие Кыргыс Дорт-оолдун 7 айлыг уруу, Сүт-Хөл районда Монгуч Чысырмааның уруу болгаш оон-даа өске уруглар сагыш амыр доругуп турарлар.

Чурукта: Кызылдың № 2 яслинде (оң талазындан солагай талазынче) Люся Дорохина, Света Крупина, Рима Кенденбил болгаш Лида Навоинина. Чуруу С. Феоктистовтуу.

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ ААС-НЕЖИҢТИГ УРУГЛАРЫ

ОРЕЛ. Областа өөредилге черлериниң четкизи чыл келген тудум улам калбарып турар. Ам анда хоорайларның 6 болгаш көдээниң 11 школа бажынарын тудуп турар. Оа школаларга 4 муң ажыг өөреникчилер өөренир.

Чаа чылдың эгезинден эгелээш обласка 1600 школалар ачылдылар. Оларның 500-тен ажыын дайын сөөлдүң чылдарда тудуп тургускан. Өөреникчилерниң саны база-ла өзүп турар. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда 7—10 класстарның өөреникчилериниң саны дөрт ажыг катап көвүдээ.

ПЕТРОВЗАВОДСК. Чална деп ыяшчы суур Карел-Фин ССР-де эң улуг суурларның бирээзи. Анда республиканың өске-даа суурларында ышкан база-ла ыяш белеткелчилериниң чүс-чүс бичин уруглары чурттап турарлар. Ол суурларда өөренир болгаш дыштанырыга чүгүлө бүгү байдалдар бар. Суурда чеди чыл шалазы, уруглар сады, ясли ачылдылар турар. Библиотекада бичин уругларның номнары дыка хөй. Суурнуң төп көзүңге ортумак школаның тудуушкуну эгелеп турар.

Республиканың ыяш ажылдыг суурларында 125 школалар болгаш ол-ла хире санын уруглар садтары, яслилер ачылдып турар. Ол бүгү

школаларны совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда тургускан.

Карел-Фин ССР-ниң ыяш бугурулгелеринде бичин уругларның албан черлериниң четкизи чыл бүрүдө калбарып турар. Амгы үедө 11 школаларны, 20 уруглар садтарын болгаш яслилерни тудуп турар. Чайгы каникулдарның хүнеринде ыяшчыларның уругларынга 14 пионер лагерлери ачылтынар, аңаа ийи муң ажыг бичин уруглар дыштанырлар.

ФРУНЗЕ. Киргизияның найысла-лының школалары боттарының пионерлер Ордузунга аажок ытк. Олар анда аны-бүрү бөлүмүндө кичээлдеп турарлар.

Срдуңуң лабораторияларында болгаш кабинеттеринде хайнышкынныг.

Тускай эртемингилерниң удуртулганы-биле школалар ол пионерлер Ордузунга боттарының техниктиг арга-мергежилдерин сайзырадып, школага алган билиглерин улам ханьтадып турарлар.

МОЛОТОВ. Камск суг бедириниң тудуужулары хөй камералыг, судно чорур улуг шлюзту кыска хуусада тургусканнар. Уралдык үлетпүүлүг бугурулгелери болгаш колхозтар чик үнелиг электри энергиязын ап эгелээр хүн ырак эвес.

Тудуужуларның бичин уругларны

улуг кичээниг болгаш хун-бүрүңү сагыш салышыкыны-биле бүргөш. Бичин уругларның школага кичээлдээринге болгаш культурулг дыштанырыга бүгү байдалдарын тургускан. «Салют» деп пионер лагеринге чайын 600 өөреникчилер дыштаныр. Дыка хөй школалар Кама хем кыдында турар өске бир лагерьге баарлар.

УЛАН-УДЭ. Уда хемниң каас-чараш эринде бурят ортумак школалар интернаттың чаа бажынары бедил турар. Анда ырак дагылг Оканың колхозчуларының, бауит ивичилериниң баргузин аңчыларының, хорин ыяш кезикчилериниң, байкалдык балыкчыларының 300 хире бичин уруглары өөренип болгаш чурттап турарлар. Олар шугту күрүшениң долу хандырылгасында турар.

Бурят школадан ырак эвесте Улан-Удэниң школалары—эвенкилерге интернаттың бажынары турар. Анда республиканың эң-не соңгу районнарының эвенкилериниң урутары өөренип турарлар. Кяхтинск, Баунтов, Хорин, Соңгу-Байкал болгаш өске-даа аймактарда 100 ажыг интернаттарда 6 муң ажыг бичин уруглар өөренип турар.

Шаанда буряттарның болгаш эвенкилерниң кургт крайын карыгыт Россияның хожудангай чери деп санап

карактары согураган. Бисте уруглар чики дег чүве тыттыр ирги бөдүш бок төкен черлери касканнап чоруп турар».

Японияда бичин уругларның төрелдери ядараашкының учурундан уругларны садылаар чорукка таварыштып турар.

Тунисте, Алжирде, Мароккода, Мурнуу Африкада ажылчы чоннарның амыралы байдалы мырнаны аз-берге. Африканың хөй-хөй чурттарының чону чыл санында-ла кызырып турар чорук Африканың улустарының амыралы деңизиниң багыйн чүгээлэп турар. Француз эрге-чагыргаларының тускай өтөттөрунүнүн бирээзинде мынча деп чүгээлэп турар: сөөлгү 5 чылдарда Француз Экваторлуг Африканың чонунун чартык кезип кызырылган. Африкада уругларның өлүр чоруу делегейде эң-не бедик болуп турар.

Школалар чедишпези-биле Африканың уругларын хөй нуруузу бижик билбес болуп турар. Чижээ, 20 хар чедирлерниң иштинде бижик билбестер Египетте 82 хуу, Мароккода—93 хуу, Барыны Африкада—95 хуу, Бельгия Конгозунда—97 хуу, Камерунаның соңгу чүгүндө—99 хуу, Мурнуу Африканың Эвиелинде—99 хуу болуп турар.

Сөөлгү үедө Африка чурттарының херээженери бүгү улустар-биле кадды амыралалдыг кижизиг байдалы дээш, боттарының уругларыга эки амыралды дээш, демократтыг хосталга дээш, национал хамаарышпас чорук дээш илдепейлиг демисежип эгелээр. «Бис уругларга амыралды бээр болгаш ону камгалаар ужурут бис» деп бүгү нацияларның болгаш расаларның херээженери, партияжи болгаш партияжи эвестер, чүдүкчүлөр болгаш чүдүвестер чугаалажып турар.

Өг-бүлени болгаш боттарының уругларын камгалаар дээш херээженерниң өзүп турар демиселиниң көргүзүү болза, тайбың дээш, улустарны кадды амыралды дээш демиселег херээженерниң илдепейлиг демисели болуп, Делегей херээ-

Бистин даштыкы өңүктөривисте

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдун улус эрге-чагырганың үезинде уругларның өөрениринге калбак аргалар ажиттынган. Улус революция-зының мурунунда аңаа 40 уруглар өөредир чүгүлө чангыс школа бар турган, ам чуртта 72 муң ажыг уруглар өөренип турар 430 ажыг эге болгаш ортумак школалар санатынып турар. Школаларның саны 1940 чылга деңизерге 129,3 хуу улгаткан. 1953—1954 өөредилге чылында чуртка 12 чаа эге болгаш ортумак школалар ажиттынган.

Сөөлгү беш чылда чуртка 56 аттар-ның 1389500 экземпляр өөредилге номнары парлатынып үндүртүнген болгаш хөй-хөй уруглар библиоте-калары ажиттынган. Уругларга тускай театрлар тургустунган.

ПРАГА. (СЭТА). Бирги беш чылдың чылдарында Чехословакияда уругларның эмнеде албан черлериниң саны 40 хуу улгаткан. Ам чуртта 4 муң уруглар поликлиникалары, эмнеде черлери, уруглар консультанциялары, божуур бажынаар бар. Уруглар эмнээр черлерде оруннар-ның саны беш чыл иштинде 4416-дан 10272 чедир өскөн.

Сөөлгү чылдарда Карловый вар-ларда, Янский Лазьварда, Улуг Лосинерде, Подебратада болгаш өске-даа черлерде уруглар санаторий-лери ажиттынган. Ам школа бүрүзү өөреникчилерни күш-дамыр кижиздилгезин хайгаарал, ада-иелерге консультация берип турар тускай эм-чүгүт.

Улус эрге-чагырганың чылдарында уругларның өлүп хораар чоруу каш катап кызырылган.

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румын Улус Республиканың чааа чурттуң эң бичин хамаатыларының дугайында улуг сагыш салышыкыны илередиш турар. Мурнууда Румынияга уруглар яслилери болгаш шөлчүгештери, уруглар эмнээр черлер болгаш консультанциялар дээш ышкан албан черлери чок турган. Ам чуртта хоорайларында болгаш суурларында 7 муң ажыг уруглар яслилери, шөлчүгештери болгаш садтары бар.

Уруглар дугайында бүгү талазын сагыш салышыкының түнелгиде уругларның өлүп хораар чоруу чылды-ча кызырып турар. 1952 чылда ол 1948 чыл-биле деңизерге 26,6 хуу-га, а 1938 чыл-биле деңизерге 41,8 хуу эвээжээн.

Уруглар камгалаарының Бүгү-делегей хунуңуң алдарына чурттуң чик үлетпүүлүг болгаш үлетпүг кооперацияларының бугурулге черлери хөй-хөй трикотаж кыдыгыларын, белен идик-хептерин, ойнаар чүдүлери уругларга немей бугуруп үндүрүп турар.

(СЭТА).

Уругларның амыдыралы болгаш аас-кежин дээш демисел

Беш чылдар мурунда 140 миллион демократтыг херээженерни каттыгырып турар Делегей херээженериниң демократтыг федерациязы чыл бүрүдө июнь 1-де уруглар камгалалының Делегей хүнү демдегээр деп доктааткан. Ол эгелекчи саналды Профвиллердерниң Бүгү-делегей федерациязы болгаш демократтыг аныктарының Бүгү-делегей федерациязы дөткөөн.

Уругларны камгалаары—бүгү кижиг төрөлгөтенин ханьзы-биле сагыш аартып турар эң-не чидиг айтырларның бирээзи. Дайынның коргунуч чоруктарына уругларны таварыштырбазы, оларга ёзулуг чырык аас-кежикти амыдыралды хандыраары, оларны мага-бот болгаш уган-бодал талазы-биле каддык, нигилелдиң эртем-билигил кижилери кылдыр өстүрери—бедик чаагай сорулга. Моон учурунда делегейиң улустары болгаш оларның демократтыг организациялары уругларны камгалаарыне хөй-нигитиниң кичээниги угландырып, шериг бюджеттерин үлдүлүрениге удур, уругларның хеп-гелдеринге, кижиздилгезинге болгаш өөредилгезинге дөзөвчилдерин көвүдөдир дээш демисежип турар.

Уруглар камгалалының Делегей хүнү бир дугаара-ла 1950 чылда чурттагга эрттирген, ол хүнү 1951-да 53 чурттарын, 1952 чылда 60 чурттарның улустары демдегелээр. 1952 чылда Венага чорутунган уруглар камгалалының Делегей конференциязы болгаш 1953 чылда Лондонго херээженерниң Бүгү-делегей конгресси канчаар-даа аажок үзүлгү болгаш.

Уруглар камгалалы үгер-боолаганы болгаш бомбалары-биле үгүт эвес. Дайын чокта-ла, дайында белеткел чоруп турар уруглар хилинчектиг чорук-

тарга таварыштып турар. Боо-челсекти эндере бугуруп үндүрери улус масаларының ядараашкынын күштөлдир турар. Дайын белеткелинге империялистер хөй хөргенин чарыг-даарга-ла чонун хөй нуруузуңуң амыралдык дейнели кудулап турар. Оон учурундан ажылчы чоннарның уруглары аш-чемге четкикчестеп, амыралы багыраар чорукка таварыштып турар.

Американ чогаалчы Альберт Кан калчаараашкының уругларга бак-хоралыг сакларын халдадып турары тодаргайы-биле көргүскөн.

Чижээ, Нью-Йорктун школаларында өөреникчи бурузу «аймык» таварыш берзе, ораатынары-биле партага ак-чоорганы кагаалап турар. Чамдык школалар ол чоорганын каяа хереглээрин билбей турар болгаш атомунг бомба-биле бомбалашкын үезинде олар өлүртүп казга оларның сөөгүн ол ак-чоорганарга ораарда херектиг деп бажычарына чугаалап турарлар. Нью-Йорк штаттың Куинс хоорайының бир школаның мындаы таварылга болган. Бомбалашкын болгаш деп өөредилге болуп турар үедө школаның директору класска кирип келген (ол үедө уруглар шала кырылда ак-чоорганары-биле чажырттыныпкан чыткылаан). Директор класска кичээниги-биле көргөш, бир оолга баргаш мынча деп алгырган: «Сээң солагай холуң өртенип каап-тыр, сээң буттарың ам чок тур, арнының чартың ол чип кааптыр». Бичин оол дыка коротканындан дүштеки чем сөөлүндө школага келбейн барган. Коргун сүртээнинден мооралан.

Уруглар аймык чок байдалда бис деп болатынын шыдавас кылдыр бугу чүве АКШ-та чычаар тургустунган. Дайынның коргунуч чүдүлдери уругларны кайда-даа хүрээлөп турар—оруктар дургаар чарладалар, күдүмчуларда бомбадан камгалаар

черлер, сагындыртып турар плакаттар бажынаар кырында көстүп турар. Дайын калчаараашкынын бүгү хемчеглер-биле өөскүлдерге солуннарны, кинону, радионо аажылап турар.

АКШ-та көжүп чоруур ажилчыларның лагерин шинчилээр бир эмчиңиң меделгезин хөй кижилер аштап турар. Мен Техас штаттыг Метиседе ажилчылар лагерин шинчилеп, фотографтадым. Ол лагерлерде чурттал турар уругларның 96 хуузу сөөлгү алды айларда сүт амазаван, а улуг кижилерниң 80 хуузу ол-ла үениң дургузунда чагыс-даа катап эт амап көрбөш. Оларның тайылы-бырындан алдыга чем садип чырыг-гелер оларның шалымын чөтөш».

Капиталистиг чурттарда бугурулгезинде кезээде улуг кончаа сүрер чорук болуп турууда ие-чаш дугайында каныг-даа сагыш салышыкы чок болгаш турбас-даа.

Чалыда чамдык бугурулге черлеринде херээжен ажилчыларның иштенип-сааттанганны илередиш хыналда туруп турар. Херээжен ажилчын иштенген болза, ону ажилдан үндүрүп турар. Италияда бир бугурулгезиниң дирекция чери ажилчын херээженерини ашактарына хоругдан, херээжен ажилчылар ажилдан үндүртүрүндө короткаш, иштенгенин чажырып турар.

Грещияның херээженериниң болгаш уругларның аар-берге салым-хуузуң бодаларга безин коргунуч. Копенгагенге херээженерниң Делегей конгрессинге Рула Кукулду мынча деп чугаалаан: «Ам бистин чурттушыва алган, ыңдыг аш чүгүлө гитлердиң эжелдиги үезинде турган. Педагогисте иелер боттарының уругларын ыяш шандазы-биле болгаш оор-сиген биле чөмгөрүп турар. Крит ортудукта кижилер инелик чип турар. Таксефшис көдээде үргүлчү тур чөмөнмээнинден 15 кижиниң

женириңиң демократтыг федерациязы уругларның амыдыралы болгаш аас-кежин дээш могаг чокка демисежип турар. Делегей херээженериниң демократтыг федерациязы чүс-чүс миллион херээженерниң күзөп-чүткүлүн алетекш, Каттышкан Нациялар Организациязына дайылап бир бижик кирген, анда херээженерниң болгаш уругларның амыралы экижидер талазы-биле тодаргай санаалдарны айткан.

Тунисте, Алжирде, Мароккода, Мурнуу Африкада ажылчы чоннарның амыралы байдалы мырнаны аз-берге. Африканың хөй-хөй чурттарының чону чыл санында-ла кызырып турар чорук Африканың улустарының амыралы деңизиниң багыйн чүгээлэп турар. Француз эрге-чагыргаларының тускай өтөттөрунүнүн бирээзинде мынча деп чүгээлэп турар: сөөлгү 5 чылдарда Француз Экваторлуг Африканың чонунун чартык кезип кызырылган. Африкада уругларның өлүр чоруу делегейде эң-не бедик болуп турар.

Школалар чедишпези-биле Африканың уругларын хөй нуруузу бижик билбес болуп турар. Чижээ, 20 хар чедирлерниң иштинде бижик билбестер Египетте 82 хуу, Мароккода—93 хуу, Барыны Африкада—95 хуу, Бельгия Конгозунда—97 хуу, Камерунаның соңгу чүгүндө—99 хуу, Мурнуу Африканың Эвиелинде—99 хуу болуп турар.

Сөөлгү үедө Африка чурттарының херээженери бүгү улустар-биле кадды амыралалдыг кижизиг байдалы дээш, боттарының уругларыга эки амыралды дээш, демократтыг хосталга дээш, национал хамаарышпас чорук дээш илдепейлиг демисежип эгелээр. «Бис уругларга амыралды бээр болгаш ону камгалаар ужурут бис» деп бүгү нацияларның болгаш расаларның херээженери, партияжи болгаш партияжи эвестер, чүдүкчүлөр болгаш чүдүвестер чугаалажып турар.

Өг-бүлени болгаш боттарының уругларын камгалаар дээш херээженерниң өзүп турар демиселиниң көргүзүү болза, тайбың дээш, улустарны кадды амыралды дээш демиселег херээженерниң илдепейлиг демисели болуп, Делегей херээ-

женириңиң демократтыг федерациязы уругларның амыдыралы болгаш аас-кежин дээш могаг чокка демисежип турар. Делегей херээженериниң демократтыг федерациязы чүс-чүс миллион херээженерниң күзөп-чүткүлүн алетекш, Каттышкан Нациялар Организациязына дайылап бир бижик кирген, анда херээженерниң болгаш уругларның амыралы экижидер талазы-биле тодаргай санаалдарны айткан.

Капиталистиг чурттарының улустары кимни деткирин, кымдан өөренип алырып турарлар. Оларның мурунунда Совет Эвилелиниң, Кыдат Улус Республиканың болгаш социалистиг лагериниң өске-даа чурттарының үлегер-чижээ көстүп турар. Чүгө дээш, социалистиг лагериниң чурттарының чазактары дайын дугайын бодалайн, харын улустуң чаагай чоруун экижидер дугайын бодал турар.

Совет чазак болгаш Коммунисттик партия совет өг-бүлө бүрүзүнүң чаагай чоруунуң өзүлгезиниң дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Бистин чуртка чаш уруг төрүтүнери—өөрүшкүлүг болушкун, чүгө дээш, уругларны доруктурар болгаш өөредирине бугу чүве өг-бүлө бүрүзүндө бар. Иенин ынакшылынга бистин чуртувусу боудуң улуг ынакшылы каттыгырып турар. Чаш уруг өртөмчөйге караан ажилды келири билек-ле оок дугайында уруглар консультанциязы сагыш салып эгелей берген турар. Уруглар яслилерин болгаш садтарын, школаларын, уруглар санаторийлерин болгаш пионер лагерлери тударына база оларны хандыраарына Совет куруве миллион-миллион рубльди чарыглап турар. Аарый-берген бичин уруг социализм чуртувуса онза сагыш салышыкы-биле хүрээлдиш турар. Эмчи дузаламчызы бисте халас. Район бүрүзүндө эмчи, суур бүрүзүндө эмчи бар. Уругларның эмнеде черлери өг-бүлө болгаш школа-биле кадды уругларның каддын хайгаарал турар, чүгө мергежилдиг эмчи дузаламчызы көргүзүп турар эвес, харын база аарылар-

ны болдурбас дугайында сагыш салып турар.

Совет чуртта хөй уругларны болгаш бот иелер куруненде ашка дүзэмчезин ап турар.

ССРЭ-де хайгааракчы чок болгаш чер кезип диленип чоруур уруглар чок. Төрөдериңде чарыглан уруглар бугу совет нигилелдиң ынакшылы-биле болгаш сагыш салышыкыны-биле хүрээлөткен.

ССРЭ-ниң 1954 чылдыг Куруве бюджетинде социал-культура хемчеглеринге, оон иштинде улус өөредилгезинге 141 миллиард ажыг рубльди дөзөвлязэн, ол дээрге, бюджеттиң бугу чарыгдалдарының чээрби беш ажыг хуузу болуп турар. Ол болза, эге болгаш ортумак школаларга, техникумарга болгаш дээш өөредилге черлеринге өөренирлериниң улам өөренип, культураны болгаш эртеминиң улам өзүрүн чугаалап турар.

Улус демократиязының чурттарының ажилчы чоннары уругларның амыралын экижидер талазы-биле дыка улуг чедишкенин чедиш алган. Ол чурттарының чазактары Совет Эвилелиниң үлегери-биле улус өөредилгезинге болгаш кадды камгалаарына уругларның культура болгаш эмнеде черлериниң тудуушкунуна хөй хөргенин чарыгдал турар. Мурнууда капиталисттерини болгаш помещиктерини турган бажынаарын, ордуларын уругларның каддыктыг черлеринге, пионерлер бажынаарыга ачылган турар. Бугурулгелерде болгаш албан черлеринде хөй-хөй уруглар яслилерин болгаш шөлдерин тургускулаан.

Уруглар—делегейниң келир үези, улустарның идеги болгаш аас-кежин. Ол дээрге эң үнелиг капитал, ол дээрге—келер үе. Уруглар камгалалының делегей хүнү тайбың дээш демиселчилерниң хүрээлин улам сырый каттыгырып, улустарының аймык чок чоруу дээш, уругларның амыралы болгаш аас-кежин дээш демиселег улустарны улам-на калбаа-биле мобилизастап турар.

ОЛГА БОНДАРЕНКО.

